

FICHTE I LA GUERRA «VERITABLE»

SALVI TURRÓ

Universitat de Barcelona

salvi.turro@ub.edu

El 17 de març de 1813, Frederic Guillem II de Prússia, en la seva proclama *Al meu poble!*, demanava la participació activa dels seus súbdits en la nova coalició amb Rússia i Àustria contra Napoleó. Fichte, que estava impartint un curs sobre «filosofia aplicada», intercalà tres lliçons *Sobre el concepte de guerra veritable* on, enfront de la resistència cultural defensada en els *Discursos a la nació alemanya* de 1808, secundava ara la posició bèl·lica. El text s'edità per primer cop el 1815 i resultà una aportació decisiva per al constitucionalisme alemany tant liberal com socialdemocràtic.

L'exposició gira al voltant d'una antítesi. Hi ha dos tipus de guerra perquè, segons els principis transcendents del *Dret natural* de 1796 i de la *Doctrina del Dret* de 1812, només hi ha dos tipus d'estat. 1/ Un «estat natural», caracteritzat per la divisió social en propietaris i no-propietaris, de manera que els segons (funcionariat, lleves populars, assalariats, artesans i camperols) no constitueixen pròpiament part de l'estat, sinó que estan al seu «servei» i com a tals són pagats i considerats (mers «servents»). 2/ Un «estat de dret» que, sorgint de l'exigència de reconeixement inherent a la consciència, es fonamenta en els dos elements necessaris del contracte social: el contracte de ciutadania (igualtat de tots, règim representatiu, divisió de poders) i el contracte de

propietat. Perquè el primer no resti en una formalitat buida, són essencials les condicions «materials» implicades en el segon: garantia del treball i remuneració mínima per a tot ciutadà i, per tant, necessari control estatal del sistema econòmic. És a dir, no hi ha dret de propietat anterior als criteris introduïts pel contracte-constitució i la política econòmica que en deriva.

Consegüentment hom pot distingir dos tipus de guerres. D'una banda, la guerra entre estats naturals, que afecta exclusivament els interessos de les famílies sobiranes i els seus patrimonis feudataris, al servei dels quals exigeixen que es posin tots els no-propietaris rebent la remuneració econòmica respectiva –de fet, mers exèrcits de mercenaris. El resultat d'aquests enfrontaments no varia en absolut l'estructuració de l'estat (propietaris, no-propietaris): sols implica reajustaments patrimonials entre els sobirans que, tanmateix, com a persones privades no són tampoc mai privats de les seves propietats. Es tracta, doncs, d'una guerra que sols interessa –i relativament– als propietaris, deixant els estats en la mateixa relació natural prèvia a la contesa:

«Els propietaris no han perdut res mentre paguin al nou senyor allò que pagaven a l'antic: així segueixen estant segurs i això és l'únic que compta. Fins i tot el sobirà vençut no ha perdut res: sempre conservarà el que necessita per a viure, ¿què més desitjarà en el marc d'aquesta visió de les coses?» (GA, II/16, 45).

D'altra banda, tenim l'única guerra «veritable» (*wahrhafter Krieg*): aquella que, havent esclatat per no importa quin motiu, és aprofitada pel poble (no-propietaris) per reclamar la instauració de l'estat de dret. Aquesta és la «guerra del poble»: ja no participa un exèrcit de mercenaris assalariats sinó la totalitat del poble per defensar els seus drets inalienables, que han d'obtenir-se com a resultat. L'única guerra veritable és, doncs, una guerra d'alliberament nacional per a la instauració del dret (constitució, contracte de ciutadania i de

propietat). Aquesta és l'única guerra que es fa per alterar veritablement la realitat empírica i realitzar l'ideal jurídic:

«Ni pau ni compromís, sobretot per part de l'individu. Allò pel que es lluita no admet divisió: la llibertat és o no és [...]. Jo almenys he declarat la guerra i he decidit no pels *seus* assumptes [del sobirà] sinó pels *meus*, per la meua llibertat [...]. Mobilització de totes les forces, lluita a vida o mort, cap pau sense victòria total, i.e., sense una garantia completa contra tot obstacle a la llibertat. Cap mirament amb la vida ni amb la propietat, cap càlcul per a una pau futura [...]. Doncs bé, si els suposats intèrprets de la voluntat pública es refereixen ells mateixos a la llibertat i autonomia de les nacions i ordenen una guerra a vida o mort [...], llavors el cor de l'home instruït ha d'elevant-se davant la irrupció de la pàtria i ha d'abraçar-la fortament amb veritable seriositat. Prescindirà així, com de mals costums ja antiquats, de les absurditats que puguin barrejar-se amb aquella crida –p.e. que es parli encara contínuament de súbdits, que el sobirà s'anteposi a la pàtria com si ell mateix no en tingués cap, i coses semblants» (GA, II/16, 49-50).

Més enllà del marc teòric general, és clar que Fichte aprofita la invasió napoleònica i la crida del rei de Prússia per secundar efectivament la mobilització sota un «pacte implícit» amb el sobirà: que el resultat de la guerra no pot ser més que la instauració del règim constitucional. Si bé Fichte pogué veure el triomf aliat en la Batalla de les Nacions, es deslliurà d'assistir al desenllaç final: en lloc de la proclamació d'una constitució en Prússia, la instauració de la Santa Aliança.

En la perspectiva fichtiana, en la mesura que la guerra veritable, instaurant l'estat de dret en una nació, col·labora a la realització progressiva dels fins de la humanitat, ella mateixa és una guerra al servei de la humanitat en el «pla diví» per la realització de la seva imatge en el món en una federació internacional d'estats democràtics.

Aquest lligam entre constitucionalisme, estat democràtic-social i cosmopolitisme perviurà en certs medis intel·lectuals

alemanys fins a esdevenir novament el 1914 un dels «relats» que fan intel·ligible la seva posició davant la Gran Guerra. Un cas prototípic és el de Hermann Cohen, el gran portaveu del neokantisme i del partit socialdemòcrata alemany, que el 1915, a *Germanisme i judaisme*, es fa plenament ressò de les idees fichtianes convenientment actualitzades:

«L'esperit de la humanitat sempre ha estat en totes les fases superiors del nostre desenvolupament nacional [Schiller, Goethe] el nostre model. *L'esperit de la humanitat és l'esperit originari de la nostra ètica* [Kant]. En aquesta determinació ètica l'esperit alemany és l'esperit del cosmopolitisme i de la humanitat de la nostra època clàssica [...]. Doncs bé, en aquesta gran guerra cada alemany està penetrat de la consciència sagrada del dret nacional i de la justícia de la història mundial [...]. Per a nosaltres no hi ha cap contradicció, ni tampoc cap oposició, entre poder i dret [...]. Sense la idea de poder estatal el mateix socialisme roman una arma ineficaç perquè sense tal poder és una mitja veritat; el concepte de socialisme està connectat al concepte d'estat i, per això, també el socialisme internacional –com tots els ressorts del dret de gentes– estan condicionats pel concepte de federació d'estats. El socialisme és, en el seu mateix darrer fonament, sols un principi del dret de gentes [...], puix el dret de l'estat i el dret de gentes es complementen conceptualment [...]. El germanisme ha d'esdevenir el punt central d'una federació d'estats que fonamenti la pau del món i en ell ha de fundar-se la veritable fonamentació d'un món de cultura. Aquesta guerra justa és així la preparació de la pau perpètua» (§45-47).

La paradoxa que per a nosaltres pot representar la posició –ahora nacional, socialdemocràtica i internacionalista– de Fichte en la seva defensa de la «guerra veritable», o del mateix Cohen respecte a la Gran Guerra, sols indica el tòpic en què sovint es mou el pensament actual respecte del seu passat, mostrant-se així la necessitat de l'exercici hermenèutic d'una relectura atenta dels grans pensadors.